

هزاره‌های تاریک تاریخ

دامغان

تألیف:

ناصر افشارفر

مؤسسه فرهنگی انتشاراتی

بازینه

بهار ۱۳۸۵

افشار فر، ناصر، ۱۳۴۱ -
هزاره‌های تاریک تاریخ دامغان
نگارش ناصر افشارفر - تهران: پازینه: ۱۳۸۵.
۱۶۸ ص.

ISBN 964-5722-61-6 ریال ۱۶۰۰۰

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه: ص. ۲۵۳-۲۵۶، همچنین به صورت زیر نویس.
۱. رومان، ۱۲۷۹-۱۳۶۸ - الف. عنوان

۹۵۵/۰۸۴۲.۹۲

DSR ۱۵۷۶ / ه ک ۷

م ۸۱-۴۳۸۶

کتابخانه ملی ایران

مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی
پازینه

- ☐ هزاره‌های تاریک تاریخ دامغان
- ☐ تألیف: ناصر افشارفر
- ☐ ناشر: مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پازینه
- ☐ مدیر فرهنگی و اجرایی: سیدعلی اصغر شریعت‌زاده
- ☐ مسئول امور پی‌گیری: مرضیه افشارفر
- ☐ حروفچینی: ط - دریایی ۷۷۸۱۳۳ - ۲۵۸۷۲-۰۹۱۳۲۰
- ☐ لیتوگرافی: غزال
- ☐ چاپ: غزال
- ☐ صحافی: توسعه
- ☐ چاپ اول: ۱۳۸۵
- ☐ تیراژ: ۳۰۰۰ جلد
- ☐ قیمت: ۱۶۰۰۰ ریال
- ☐ نشانی: تهران، بزرگراه کردستان، خ ۲۸ غربی «شمشاد»، پلاک ۶۶ کد پستی ۱۴۳۷۷.
- ☐ شماره تلفن: ۸۰۰۶۶۲۶، ۰۹۱۲۱۰۵۴۰۹۸

شماره شابک: ۹۶۴-۵۷۲۲-۶۱-۶

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه ناشر	۱
مقدمه نویسنده	۳
جغرافیای طبیعی دامغان	۶
تپه حصار	۱۲
نخستین ساکنان حصار	۱۷
ظروف سفالین حصار IA	۲۱
مس، عامل ثروت مردم حصار	۳۰
تجارت در حصار I	۳۳
مشاغل دیگر مردم حصار I	۳۸
چگونگی تدفین اموات در حصار I و اعتقادات مذهبی مردم	۴۰
دامغان در هزاره‌ی سوم ق. م	۴۴
ظروف سفالی حصار II	۴۵
ارتباط سیاسی حصار II با تمدن‌های بین‌النهرین و شوش	۵۲
ظهور سفال تیره خاکستری	۶۰
تمدن آنو (جیتون)	۶۳
دامغان از نیمه‌ی هزاره‌ی سوم تا نیمه‌ی هزاره‌ی دوم ق. م	۶۷
ساختمان حریق زده‌ی حصار IIIB	۶۹

ظروف حصار III	۷۴
مجسمه‌های حصار III	۷۵
مهرهای حصار III	۷۶
حصار زیر نفوذ مذهب ایلام	۸۰
خدمات تازه واردان	۱۰۱
مشخصات گورهای حصار IIIB	۱۰۷
نتیجه‌گیری	۱۱۷
فشرده مطالب	۱۲۲
فهرست منابع فارسی و عربی	۱۳۴
نشریات و مجلات (فارسی)	۱۳۸
کتب و منابع خارجی (انگلیسی)	۱۴۰
مجلات و مجموعه مقالات خارجی	۱۴۱
تالیفات	۱۴۲
فهرست اعلام	۱۴۳

باسمه تعالی

بی شک زندگی در مناطق تاریخی، دیدگاه انسان را راجع به گذشتگان و دست آوردهای تمدن و فرهنگ بشری غنی تر می کند تا جایی که هر فرد جستجوگر علاقه مندی با اندک تأملی بر آثار به جای مانده از گذشتگان می تواند تاریخ و فرهنگ ایران زمین و حتی صعود و افول حکومت ها و دولت ها را بیشتر شناسایی و مطالعه کند.

مجموعه حاضر که تکیه بیشتری بر تاریخ دامغان به ویژه «تپه حصار» دارد حاصل تلاش محقق گرامی جناب آقای ناصر افشارفر است که با زبانی گویا در قالب مفاهیمی روشن، با استناد به آخرین کشفیات باستان شناسی و اسناد و مدارک تاریخی نیک توانسته است حلقه ارتباطی این مجموعه تاریخی را روشن کند.

شایان توجه است آثار به دست آمده از «تپه حصار دامغان» از جهت نوع سفال، شکل ظروف، و تاریخ با تورنگ تپه گرگان، پیشوای ورامین، نمکه دامغان، تپه فیطریه و کهریزک تهران و تپه تاریخی شهر شاهرود (در دامنه کوه شمالی شاهرود در جوار رود شاهرود) قابل مقایسه و ارزیابی است. در دهه های اخیر هر چند محقق به حفاری های باستان شناسی بعمل آمده در منطقه دسترسی پیدا نکرده است. مع الوصف توانسته است ارتباطات اقتصادی و فرهنگی بین مناطق فلات مرکزی ایران و سایر فلات از جمله

بین‌النهرین و آسیای میانه که چین، هندوستان را نشان دهد.
 پیداست پژوهش یاد شده قابل استفاده پژوهشگران، کارشناسان و
 علاقه‌مندان تاریخی و فرهنگی کشور را که مطالعه آن را به همه عزیزان
 توصیه می‌کنم، نکته دیگر این که چنانچه محققان نظری و یا انتقادی به
 مجموعه حاضر دارند پیشنهادات خود را به نشر پازینه اعلام دارند تا در
 چاپ بعدی کتاب مورد استفاده قرار گیرد.

والعاقبة للمتقين

سید علی اصغر شریعت زاده

مدیر مؤسسه فرهنگی - انتشاراتی پازینه

مقدمه نویسنده

نگاهی گذرا به گستره‌ی فلات ایران، مشخص کننده‌ی زیستگاه‌های انسان‌هایی است که قبل از ورود آریاها به ایران، بر دشت‌های تفتیده و در کنار کوه‌های سر به فلک کشیده‌ی این دیار زیسته‌اند. مهم‌ترین این زیستگاه‌ها، در خوزستان و غرب ایران، که با تمدن‌های "مادر" یعنی بین‌النهرین همجوار بوده‌اند. تمدن ایلام یا شوش مظهر، ارتباط مدنی دوشاه راه مهم تجاری در شمال و جنوب که طی هزاران سال، بین‌النهرین را به دره سند، متصل می‌کرده است.

حفاری‌های باستان‌شناسان ثابت می‌کند که در جوار تمدن عظیم ایلام، استعداد‌های مناطق گوناگون ایران به منصه‌ی ظهور رسیده است؛ مناطقی چون کنگاور (گودین تپه) و نهاوند (تپه گیان) در غرب، بیضا در فارس (تپه ملیان)، کرمان (شهدادوتل یحیی)، زابل در سیستان (شهر سوخته) در جنوب کاشان (تپه سیلک)، ری (چشمه علی)، قزوین (قبرستان) رودبار (مارلیک)، سمنان (دلازیان)، دامغان (تپه حصار)، شاهرود (تپه تاریخی دامنه کوه شمالی شهر شاهرود، تپه سنگ چخماق)، گرگان (تورنگ تپه و شاه تپه)، عشق‌آباد (آنو) در شمال ایران که پل‌های تجاری تمدن‌های عظیم جهان در هزاره‌های تاریک و متمادی پیش از ورود آریاها به شمار می‌آمدند.

این ارتباط تجاری، نطفه‌ی اولیه‌ی تمدن‌های فلات ایران محسوب می‌شود که خود ارتباطات مدنی دیگر را در کشاورزی، دام‌داری، معدن‌شناسی، سفال‌گری و ذوب فلزات به ارمغان آورد.

بخش عظیم این روابط مدنی، که انسان کوچ‌نشین را از دل غار به دشت و جلگه هدایت کرد، باعث شد که دل بستگی‌ها و علائق مدنی انسان همسان

و همگون گردد و به شکل پرستش مظاهر طبیعت چون آفتاب و ماه و ستارگان و اشکال بدوی دیگر اجتماعات انسانی ظاهر شود. هنر انسانی در به کار بردن ابزارهای مادی طبیعت و جلب رضایت خدایان، باعث هنر ابتدایی و قومی خاصی در مناطق مختلف ایران گشت.

امروزه ترسیم زیبایی شیر، در بین النهرین و شوش، ببر و پلنگ در کاشان و دامغان و گاو در مصر و سند، نشان شناسایی تمدن‌های باستانی است.

چنین هنری که آموزگارش اعتقادات قلبی انسان‌ها بود، در نمود عینی خویش، به شکل‌گیری خط تصویری انجامید که ابتدایی‌ترین نوع خط به شمار می‌رود. پس به سادگی می‌توان دریافت که ارتباطات مدنی، مشخص کننده‌ی روابط فرهنگی تمدن‌های یادشده در فلات ایران است که عبارت‌اند از دین، هنر و خط.

این جانب تمدن تپه حصار دامغان را به مثابه الگو انتخاب کرده‌ام و با استفاده از روش تحقق ژرفا نگر، به کمک باستان‌شناسی، زبان‌شناسی و زمین‌شناسی و با مقایسه‌ی با زیافت‌های باستان‌شناسی و دوره‌ی مشخص شده‌ی تاریخ باستان بین النهرین و ایلام، کوشیده‌ام روابط تجاری منطقه را با این تمدن‌ها و روابط حصار را با تمدن، آنو و جیتون در دره‌ی سند و چین مشخص نمایم.

مقایسه‌ی مهرها، ظروف سفالی، روش تدفین اموات، پیکره‌های جانوری و انسانی، طرح نقش مهرهای مسطح و استوانه‌ای و خانه سازی، که از بازیافت‌های باستان‌شناسی به دست آمده و تطبیق وقایع مهم هزاره‌های سوم و دوم ق. م، مشخص کننده‌ی آن است که در هزاره‌های چهارم و سوم پیش از میلاد، که ظروف منقوش در حصار رایج بوده و این منطقه از طریق تپه سیلک کاشان، ارتباط بسیار نزدیکی با بین النهرین و ایلام داشته است. اما

در دوران حاکمیت فرهنگی سفال تیره‌ی خاکستری، ارتباط با جیتون و ماوراءالنهر، که به تمدن‌های موهن جودارو و هاراپا در دره‌ی سند نزدیک بوده برقرار شده است. ارتباط نوع دوم، که حاکی از هجوم اقوام هند و اروپائی است، با تهاجم سکاه‌ها به حصار در آغاز هزاره دوم قبل از میلاد، عامل توسعه‌ی تمدن در این منطقه گشته است. تهاجمی که هزار سال بعد، شاید هم کمتر، قوم داهه از اقوام پارت از آن سود جست. ما حاصل این بررسی در بخش "نتیجه" گیری آمده است. ذکر این نکته ضروری به نظر می‌رسد:

از آن جا که اشمیت حفاری طبقات متفاوت تپه حصار را به سه دوره تقسیم کرده است، این جانب هم در تحقیق خود، همان روش را مد نظر قرار داده و در آغاز هر دوره بخشی را به آشنایی به حفاریات باستان‌شناسی اختصاص داده‌ام.

با تشکر از مرکز نشر دانشگاهی، کتاب خانه موزه ملی ایران و مرکز نشر فرهنگ اسلامی حسینیه حضرت ابوالفضل (ع) دامغان و محبت‌های پدرانۀ دکتر رضا شعبانی، دکتر یوسف مجیدزاده، دکتر عبدالمجید ارفعی، دکتر صادق ملک شه‌میرزادی، دکتر شهریار عدل، میرعبیدین کابلی، حسن معمارزاده که ترجمه بخش اعظم حفاری‌ها را به عهده داشتند و حسین معلم دامغانی و محمد ریاضی و سید علی اصغر شریعت زاده و خانم طاهره دریائی که در امر چاپ مرا یاری نمودند و همکاران خوب این مراکز سپاس‌گزاری می‌کنم.

ناصر افشارفر

زمستان ۱۳۸۴